

Gespreksnotitie Tim de Winkel, vaste commissie OCW academische vrijheid

Onze ontmoeting is ter bespreking van de academische vrijheid in Nederland, of eigenlijk, de bedreiging ervan. Ik kan kort zijn over de grootse bedreigingen voor de Nederlandse academie, omdat die inmiddels zo evident zijn, dat ik mij niet kan voorstellen dat u de ruimte vindt om het met mij oneens te zijn.

Naar mijn mening komt de beste contemporaine verhandeling over academische vrijheid van Sarah Bracke, in de vorm van een 2023 essay in de groene Amsterdammer getiteld “Academische vrijheid in tijden van ‘woke’”.¹ Het essay opent met een zin die in slechts 2 jaar van een waarschuwing is veranderd in een reële dreiging. Het luidt;

Je hoeft maar naar de andere kant van de oceaan te kijken om te zien waar ‘woke’ toe leidt, wordt vaak gezegd. Ik kijk aandachtig.

Wij leven in tijden van illiberalisme en extreem rechts. Aan de overkant van de oceaan lijken de liberale instituties die een open samenleving garanderen verloren te gaan. De universiteiten, lijken te collaboreren ([of toch niet?](#)). De Academic Freedom Index 2025 legt de nadruk op ‘anti-pluralist parties’, maar de EP Academic Freedom Monitor 2024 stelt dat Nederland een van de 5 landen is die tussen 2013 en 2023, dus voor Kabinet Wilders 1, een ‘significant decline’ kent qua academische vrijheid. U vraagt mij naar de bedreiging van de academische vrijheid? Ik vraag mij af waar anders ik zou kunnen kijken dan naar extreem rechts. Links? Woke, trans, Palestina? Oftewel degenen die met mij marcheren tegen fascisme? Nee. Ik kijk liever naar degenen die moeite hebben onderscheid te maken tussen zij die de vechten voor academische waarden en mensenrechten, en zij die die wensen af te schaffen. Zulke mensen beroepen zich maar wat graag op vrijheden, o.a. de academische vrijheid, die zij nooit waarlijk zouden verdedigen.

De grootste bedreigingen voor de academische vrijheid aan de Nederlandse universiteiten zijn; 1) de bezuinigingen en achterliggende ideologische motivatie van onze *far-right* regering op het hoger onderwijs en onderzoek, en 2) de management structuur van onze – de kids zouden zeggen ‘neoliberale’ - universiteit, gevangen in ongekozen CvB’s, almaar uitdijende HR en PR, en de overdracht van macht en stem naar allerlei toekenningen en werkgevers organisaties zoals NWO en UNL.

De eerste stelling van Timothy Snyder luidt “Do Not Obey in Advance”². Deze stelling is makkelijk samen te vatten in de observatie en analyse dat de macht die een autoritair bewind weet te vergaren voor een groot deel vrijwillig wordt weggegeven. Onze ondergang is een tweetrapsraket. Een uitgeholde academie is dusdanig geprepareerd dat deze makkelijk meebuigt. De structuren tot repressie zijn er immers al. De precariteit zorgt voor een gebrek aan moed, de competitie voor een gebrek aan solidariteit, de giftige hiërarchie voor een gebrek aan agency, de lam gelegde medezeggenschap voor een gebrek aan inspraak, en het management zal pal staan voor behoud van de organisatie – wat iets anders is dan pal staan voor de

¹ Bracke, Sarah. “Een spook zonder vaste vorm: Academische vrijheid in tijden van ‘woke’” (2023) Groene Amsterdammer.

² Timothy, Snyder. "On tyranny: Twenty lessons from the twentieth century." (2017).

academische waardengemeenschap - zelfs als deze elke ideologische veer zal moeten afschudden om te overleven.

U vindt het abstract of hoogdravend? U heeft een casus. Die is makkelijk te vinden.

Wij staan aan de vooravond van destructieve, potentieel onrechtmatige, en ondoelmatige bezuinigingen op het hoger onderwijs en onderzoek, uitgevoerd door het eerste kabinet sinds de tweede wereld oorlog dat bestaat uit populistisch rechts en zelfs radicaal rechtse partijen. Destructief omdat de academie, met zijn belabberde [arbeidsrechten voor beginnende academici](#), [onacceptabele sociale veiligheid](#), en [torenhoge werkdruk](#), absoluut geen ruimte kent om dit te kunnen leien. Anderhalf miljard – voor nu, wij hebben nog 2 voorjaarsnota's te gaan – zullen wij niet kunnen dragen. [Onrechtmatig](#), en ondoelmatig in de eerste plaats omdat er geen doelen zijn gesteld die met de bezuinigingen moeten worden behaald. Als er geen doel of pad daar naartoe is geformuleerd, noch de interesse is gebleken in wat de bezuinigingen tot resultaat zullen hebben, kunnen wij dan wel spreken van beleid? Wat is het dan wel?

Straf, rancune, en de wens te domineren en controleren. Wij weten hoe verschillende VVD en PVV Kamerleden jubelen dat de universiteiten nu worden aangepakt.³ Reken er dan ook op dat, wanneer de door de werkgroep Sterken voorgestelde 'capaciteitsbekostiging'⁴ zal worden geïmplementeerd, deze in de handen van een extreem rechtse regering een middel zal zijn de geesteswetenschappen te decimeren.⁵ Toegegeven, de lumpsum zoals die nu bestaat - namelijk een combinatie van [structurele onderfinanciering](#) van het onderwijs en additionele onderwijsbekostiging per student - zorgt voor de perverse prikkel van alsmaar meer studenten binnenhalen, en dus alles verengelsen, en meer onderwijsdruk. Dit zijn geen natuurverschijnselen maar politieke keuzes van de afgelopen decennia, waar het huidig kabinet in een xenofobe salto nu de universiteiten voor probeert te straffen, via de wet internationalisering in balans. Maar de WIB is geen oplossing voor de structurele onderliggende financieringsproblematiek.

Om dit alles te stoppen heeft een coalitie van vakbonden, activisten, werknemers, studenten, en werkgevers, sinds september verschillende demonstraties en stakingen gehouden. Ik was kernlid. 'Doe het niet!' zeiden wij, en het Centraal Planbureau, het Sociaal Cultureel Planbureau, de RVO, eigenlijk iedereen, waren dat met ons eens. Echter binnen de coalitie stuitte wij op weerstand. Een aantal CvBs wilden enerzijds hun 'neutraliteit' behouden door de acties niet te openlijk te steunen, en vonden anderzijds dat Palestijnse vlaggen niet aanwezig mochten zijn. Enerzijds betekent staken dat ze loon mochten inhouden, anderzijds betekende staken niet dat het onderwijs stil mocht komen te liggen. Het was schoorvoetend, altijd voorwaardelijk, en gespeend van solidariteit. De koepelorganisatie Vereniging Hogescholen vond alles wel best, zolang het maar niet de hogescholen zou raken. Beide koepelorganisatie *gohsten* ons zodra de eerste kamer instemden met de begroting, en hadden plotsklaps een plan B klaarstaan om de Engelstalig psychologie bachelors uit het curricula te schrappen.

³ [PVV viert bezuinigingen als overwinning op activisme](#)

⁴ [Toekomstvisie universiteiten: Kiezen voor kwaliteit | Universiteiten van Nederland](#)

⁵ Nou is controle over, en afschaffing van, de geesteswetenschappen iets waar voormalig UNL voorzitter gewoon een voorstander van was, en huidig voorzitter van de NWO echoot soortgelijke sentimenten. [VVD: Schrap studie zonder kans op baan | Binnenland | Telegraaf.nl](#)

De managers van de universiteiten weigeren immer iets op het spel te zetten dat niet van een ander is. Ze laten ons het activisme doen, want misschien levert het wat op, terwijl ze mokkend maar mak de bezuinigingen uitvoeren. Hervormingen om de klap te verzachten waren niet mogelijk. Minder doen met minder - bijvoorbeeld minder contacturen of minder les – wordt niet serieus besproken. Het zijn vacaturestops, het zijn ontslagrondes, het is de inperking van onderzoekstijd, het is het verdwijnen van opleidingen, het verdwijnen van onderzoekslijnen, het afstoten van vakgebieden. Nu al, en wij zijn nog nauwelijks begonnen met bezuinigingen.

De CvBs en de koepelorganisaties voeren het beleid van het kabinet gewoon uit. Ze collaboreren. Obeying in advance. Want het zijn de PVVers die jubelen, maar het zijn de CvBs die de politiehonden, de wapenstokken, de bulldozers sturen als studenten en docenten tegen de genocide op het Palestijnse volk in Israël demonstreren. De wetenschappelijke consensus over wat daar plaatsvindt is allang bereikt, de boeken zijn ze aangeboden, de gesprekken al ver voor 7 oktober aangevraagd, maar de academische evenementen worden afgezegd, de burgerlijke ongehoorzaamheid afgestraft, en de demonstraties neergeslagen of zelfs de facto verboden. En in de wandelgangen fluisteren wij die verantwoordelijkheid dragen tegen elkaar, dat het nu even niet goed uitkomt, in dit politiek klimaat. Dat het een lastig onderwerp is, dat ons verdeelt. Dat het niet het onderwerp van vandaag is.

Laat mijn bijdrage aan het onderwerp van vandaag dan zijn, dat er geen academische vrijheid is zonder een vrije academie. Dat de managers en werkgevers bewezen hebben de vrije academie niet te kunnen of willen beschermen. Het beste wat we kunnen doen is de universiteiten radicaal te democratiseren.

En dat is alles wat ik te zeggen heb over academische vrijheid. 0.7